

У КАНОНІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

В. М. Кривенчук, здобувач,
 Сумський державний університет,
 вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
 E-mail: pwadsqefdgh@mail.ru

Стаття присвячена життю і творчості поета-шістдесятника Станіслава Шумицького, який зарано й трагічно покинув цей світ, проте у спогадах співвітчизників та своїх творах залишився сміливим новатором із тонким відчуттям злободенності, вмінням помітити й відобразити потреби людської душі, спрямувати розум на вирішення складних філософсько-естетичних та моральних проблем. Доводиться, що ліричні твори митця заслуговують на пильнішу увагу науковців до його поетичної спадщини. Крім того, у статті зроблена спроба визначити ідейно-естетичні риси, спільні для поетів-шістдесятників Харківського регіону Слобожанщини, які можна вважати для них канонічними. Робиться висновок, що кращі творчі надбання, як і ім'я митця, безумовно, заслуговують на почесне місце серед українських шістдесятників неконформістів не лише Харківщини.

Ключові слова: поезія, жанри, теми, спектр творчих пошуків шістдесятників, канон.

Історико-культурні запити моральних та естетичних критеріїв сучасної літератури обумовлені глобальними проблемами часу. Однією з таких є моральна криза, що охопила всі сфери соціально-культурного життя не лише в Україні. Проте існують загальнолюдські моральні цінності та пріоритети, спрямовані на збереження духовності людства, носієм яких є і таке неординарне явище в історії України, як шістдесятництво, особливо поетична його спадщина. Тому й необхідно поглиблювати її вивчення, розширювати й висвітлювати коло митців, чия творчість є складовою літератури того періоду. Цим, власне, й зумовлена **актуальність** пропонованої статті.

Її **мета** полягає в дослідженні творчого доробку й трагічної долі поета-шістдесятника С. Шумицького, який, поза сумнівом, заслуговує на більш розлогі, ніж робилися раніше, дослідження його творчості в контекстуальному полі шістдесятництва, що поглибить розуміння останнього як ідейно-художнього феномена української історії, зокрема літератури.

Об'єктом нашого дослідження є харківська складова шістдесятництва як художньо-естетичного феноменального явища, що найповніше проявилось в літературі, зокрема поезії, та охопило всі сторони суспільно-культурного життя України у другій половині ХХ ст. А **предметом** – творчість одного з поетів-шістдесятників Харківщини С. Шумицького, зокрема поетичний матеріал його збірок та переклади.

Спектр творчих пошуків Станіслава Васильовича Шумицького містить оригінальну та перекладацьку спадщину, жанрова палітра якої поєднує як прозові (оповідання, репортажі, нариси, балади, комедії-фесрії тощо), так і поетичні жанри (дружні шаржі, ліричні мініатюри сатиричного характеру, поеми, байки, етюди, елегії, тексти пісень). Найбільшої досконалості митець досяг у малих поетичних жанрах. Основну функцію поезії в одній із рецензій на збірки своїх сучасників сам визначав так: «Поезія, чи то пейзажна мініатюра, чи вірш, повинна створювати певний настрій, доповнювати й збагачувати нашу уяву, приносити естетичну насолоду» («В обіймах життя», г-та «Красное знамя», 1971. - 24 бер.). У власних творах прагнув допомогти читачеві утвердити для себе вічні цінності. Елегійна тенденція стала провідним елементом його поетичного стилю, в основу якого покладена персоніфікація. У творчій манері поета домінує умовно-асоціативне мислення, мова багата ритміко-інтонаційними новаціями.

Народився Станіслав Шумицький 20 березня 1937 року в родині офіцера Радянської Армії в місті Саратові. Перед війною батько служив на західному кордоні, тож після початку Другої світової його дружина й син переїхали до України, де упродовж 40-х рр. мешкали в Гутах, Коломаку. Одержали похоронку з фронту. У 1952 р. поселились у селі Караван (поблизу Люботина), де мешкав батько матері хлопчика, Василь Якович Яременко, свідомий українець, самодіяльний виконавець народних пісень. Разом із дідусем співав і Станіслав, який досить швидко оволодів мовою, хоча як росіянин мав право не вивчати української в школі. Більше того, почав писати нею вірші. Його наставницею з віршування стала вчителька української мови та літератури Євдокія Кузьмівна М'якишева.

Після закінчення в 1954 р. Малиновської середньої школи Чугуївського району юнак упродовж трьох років навчався в Лозівському ветеринарному технікумі на Харківщині, але тяга до слова переборола ветеринарію, тож у 1957 р. почав працювати журналістом у редакції молодіжної харківської газети «Ленінська зміна», а водночас позаштатним кореспондентом газет («Червоний прапор», «Вечірній Харків», «Соціалістична Харківщина») та журналів («Вітчизна», «Прапор», «Ранок», «Дніпро»). До Харкова добирався електричкою.

Перша друкована поезія С. Шумицького «Шлях» («Ленінська зміна», 1956. – 4 січня) відзначилася виявом здорового особистісного начала. Тематика вірша багатопроблемна, хоча має лаконічний архетиповий сюжет: розставання сина з матір'ю, прощання із селом, дорога у світ. Привертає увагу задушевний, сповнений смутку монолог-звернення до української жінки-матері: «О, витри сльози, гуцулку, витри ...». Проблематичністю та напругою психологізму ця поезія споріднена з неперевершеною «Піснею про рушник» Андрія Малишка, написаною дещо пізніше (1959).

Згадуючи харківське середовище того часу, Микола Козак у літературознавчій статті «Крізь боління і боріння» зазначав: «Творча молодь горнулась і знаходила натхнення, гарт і підтримку в таких письменників-харків'ян, як Василь Мисик, Ігор Муратов, Іван Вирган, літературний критик Андрій Чернишов» (23, с. 181), а ще молодь об'єднувалася навкруг керівників літературних студій – Григорія Михайловича Гельфандбейна та Ривольда Бунчукова. Зрозуміло, що спілкування з більш досвідченими митцями не могло не впливати на творче зростання молодих талантів. О. Дністровий зазначав, що С. Шумицький «не раз припадав до дзвінкових джерел своїх же харківських майстрів поетичного слова: Василя Мисика - філософа та Івана Виргана - лірика [24].

У 1961 р. Станіслав – активний учасник літературної студії при обласній газеті й літературного осередку філологічного факультету Харківського університету ім. О. М. Горького (тепер НУ ім. В. Н. Каразіна), студентом якого стає. Але через рік, як і більшість «непокірних» шістдесятників, його з університету виключають. Зате якраз у цей період у солідних журналах («Прапор», «Дніпро», «Вітчизна», «Ранок») та газетах («Соціалістична Харківщина», «Молодь України», «Літературна Україна», інших) плідно друкуються оригінальні твори та переклади С. Шумицького (з російської, киргизької, азербайджанської мов).

Один із основних мотивів його творчості не лише того періоду передають рядки вірша, надрукованого в обласній молодіжці (1961):

Людині очі зав'язала тьма –
Здається, горя більшого нема,
Та між людей людина не загине,
Куди страшніше, як вона в собі
Безповоротно втратила людину...

Ідею «втрати людиною самої себе», що страшніше навіть за недуг фізичної сліпоти, є всі підстави вважати канонічною взагалі для поетів-шістдесятників.

Достатньо згадати знамениту поезію-маніфест Василя Симоненка «Ти знаєш, що ти людина?», така ж ідея більш чи менш зримо проступає у багатьох творах інших митців того періоду.

У 1963 р. у харківському книжковому видавництві надрукована перша збірка С. Шумицького «Ознаки вірності» (26 поезій), екземпляр якої поет надсилає вчительці Євдокії Кузьмівні разом із листом, де зазначає: «Вважайте кожен вірш і кожен рядок нашим спільним твором. Ви маєте на це право ...». Крізь досить традиційні теми збірки (любов до рідного краю та природи, вірність у дружбі та коханні) автор вдивляється у внутрішній світ свого ліричного героя, починає цікавитися психологічною мотивацією його думок та мрій, дій та вчинків, з'являються роздуми над сенсом людського життя. На ліричних терезах він зважує різні людські цінності й найвагомішим виявляється «золото душі»:

Його не розкладають за гатунками,
Не дістають зі скрині на дозвіллі ...
Я дарував найкращі подарунки,
Що не підвладні продажу й купівлі [1, с. 34].

Наступного року С. Шумицького приймають до Спілки письменників СРСР та Спілки письменників України. Здавалося б, шлях до творчих пошуків та знахідок і звершень відкритий, поет плідно працює, однак настає 1966 р., у який, за висловом Л. Тарнашинської, «стократ помножена драма людської душі» [2, с. 22]. Спочатку радість – у харківському видавництві «Прапор» вийшла друга збірка С. Шумицького «Сорок ударів серця» (56 поезій), яка містила твори філософського наповнення, концепти метафізичного характеру. А потім відчуття небезпеки, загрози – збірка привернула увагу не лише поціновувачів «красного слова», а й партійних керівників, особливо такі алегоричні рядки, як у вірші «Кінь»:

Хоч зваблюють коня луги та води,
І табуни хмаринок золоті,
Але тепер колишньої свободи
Коневі вже замало у житті [3, с. 10].

«Ти пиши, та не заривайся», – суворо попередили автора з кабінетів харківського обкому. Зрозуміло, яке ставлення могло бути в нього до тодішньої влади. У роздумах про ставлення С. Шумицького до її представників Олександр Черевченко зазначив: «Політику, а тим більше політиків, він терпіти не міг. У нього завжди в запасі були саркастичні слова для характеристики тоді правлячого Хрушова, потім Брежнєва, українських правителів Шелеста й Щербицького» [16]. Такі настрої також можна вважати істотною складовою канону шістдесятників.

У 1970 році С. Шумицький переїжджає із сім'єю на Київщину, працює у редакції обухівської районної газети «Зоря Жовтня». А наступного року почалися переслідування шістдесятників, активізувалися процеси інтенсивного зросійщення, національної асиміляції, ігнорування норм чинного законодавства. Влучно охарактеризував Юрій Лавриненко український спосіб життя того періоду як схему «зруб-парості» – «знищення-відродження» [4, с. 312].

У вересні 1971 р. видавництво «Прапор» видрукувало останню прижиттєву збірку поета «Герої приходять у пісню» (46 поезій). Літературний критик, співробітник журналу «Прапор» Юрій Стадниченко у рецензії «Дарувати людям натхнення» [5, с. 90] писав: «Прониклива і прозора лірика С. Шумицького почасти набувала нових барв». Проте звучали в ній і трагічно-пророчі мотиви, У вірші «Крапля», ніби передбачаючи свою загибель, яку ліричний герой вважає жертвною, поет говорить:

Хочу прожити на світі краплиною вічно,
Тою, котрої комусь не стає [6, с. 30].

Починається робота над четвертою збіркою під назвою «Осінь відкриває обрій», за планом до неї мало ввійти 43 нові поезії. Та не судилося. 3 січня 1974 року Станіслав Шумицький трагічно загинув на 37-му році життя. Вбивство сталося під час відрядження до Харкова, тіло садистськи забитого поета «знайшлося» у морзі лише на 21-й день злочину. І це за наявності у вбитого посвідчення члена Спілки журналістів і Спілки письменників СРСР. Лише випадково тіло митця побачив харківський письменник Ю. Мушкетик, який приїхав до моргу зовсім з іншого приводу. Немає сумнівів, що поет-шістдесятник закатований через вільнодумство, любов до української історії та культури, через активне ігнорування ідеології побудови «світлого майбутнього». За висновком медекспертизи, Станіслава забили ногами, проламали череп. Схожі методи тортур, як тепер відомо, були застосовані й до художниці-імпресіоністки Алли Горської в Києві (1970), коли та приїхала до Василькова провідати свекра, який нібито «потрапив під електричку», хоча насправді загинув ще до «його» дзвінка невістці. В історії української літератури є й інші приклади прихованих репресій.

Тривалий час про С. Шумицького взагалі не згадували у пресі. Лише в 1989 р. журнал «Прапор» надрукував поезію Василя Шейка «Похорон друга», написану в день поховання поета. Ось декілька рядків:

Усі вперто мовчать, чи ти був, чи ти є.
Чи то помста скувала обличчя твоє?
Ти мовчиш, ти – мовчиш, Станіславе,
Хто вони, що тебе в небуття це послали?

С. Шумицький активно ввійшов у літературний процес митців молодшої генерації шістдесятників Харківщини. Уже в його неоромантичних поезіях 1961–1962 рр. відчутна нова світоглядна якість – прояв кордоцентричних тенденцій, обстоювання права людини на найвищий ступінь краси, переоцінка духовних цінностей, намагання деконструювати метод соціалістичного реалізму, вийти за його рамки. Провідними елементами світобачення митця стали особливий, екзистенційно-онтологічний ліризм та філософічність. Власне саме така світоглядна якість притаманна й ідейно-естетичному канону шістдесятників, про який ітиметься пізніше.

Як і його ровесники – О. Юрченко, О. Марченко, Кім Балабуха, Ю. Стадніченко, Р. Третяков, Б. Чичибабін, Ю. Владов, митець прагнув плекати «живу сутність поетичного слова» [7, с. 35]. Проте, з погляду соціально-історичної детермінованості, тяжіння молодих митців до філософського наповнення ліричних мотивів, до лірики «в найширшому значенні» [8, с. 3] за умов ідеологічного контролю владних структур залежали від свідомого й вільного вибору кожним із них духовних, моральних, інтелектуальних пріоритетів. Амплітуда їх сприймання сягала «від гречного толерування й намагання вжитися у світ чужої душі до цілковитого неприйняття й категоричного відкидання» [9, с. 144] тоталітарних догм.

Рух тодішньої творчої інтелігенції до рефлексії, до зацікавленості внутрішнім світом людини об'єднав цілком протилежних за манерою віршування, жанром, а іноді й родом діяльності людей. Основою шістдесятництва, як слушно зазначає Л. Тарнашинська, став «пошук нового – нових виражальних засобів і нового світогляду» [10, с. 3]. Таку саму думку висловлює й Н. Зборовська: «Замість публічності мистецтва набуває актуальності приватне (самозцілююче мистецтво, мистецтво як світ індивідуальної свободи самовираження і самоствердження» [12, с. 27].

Попри початок репресивних заходів проти шістдесятників у 1965 р. надрукована збірка Ю. Стадніченка «В океані нескінченності». У поезії «Бажання» автор виголосив творче кредо митця, яке з повним правом можна віднести до однієї з ключових складових ідейно-естетичного канону шістдесятників:

Краще в спалаху іскри згоріть,
ніж вуглиною в попелі тліти [13, с. 8].

Міфологема «іскри» онтологічно коріниться в архетипі «вогонь», є символом жертвовної життєдайності, уособлює осмислене інакше, ніж диктували тоді пануючі ідеологеми. Канонічним можна вважати й той незаперечний факт, що пошуки та становлення нового світобачення поетів-шістдесятників велись у традиційних формах, які модифікувалися, «вбираючи в себе національний колорит», ставали своєрідними, оригінальними завдяки, крім усього іншого, самопожертвам самих митців. З'явлення у світовій культурі таких явищ, як українське шістдесятництво, можна вважати виправданням і навіть, на думку Л. Тарнашинської, подоланням трагічних сторінок історії [14, с. 43].

Прикладом подібних модифікацій є поезія С. Шумицького «Цвіт папороті» (1966). У цій розлогій елегії-медитації вочевидь наявні модерні експерименти, навмисне ламана ритміка наближає її до розмовної інтонації. Проблеми, що проглядають із глибин твору (людина і природа, епігонство, складності самопізнання, реалізація «я» в поезії тощо), згущують, ущільнюють ліризацію текстової тканини.

Вірш цікавий критикою стереотипного погляду на життя, прагненням езопівською мовою заперечити соцреалізм як запланований, однаковий для всіх «шлях до комунізму». Без цвіту папороті, який, нагадаємо, з'являється лише в ніч на Івана Купала над втасмниченим скарбом, тобто без пошуку й воскресіння справжньої, глибинної, а не штучної, поверхневої краси, поет не може й не хоче існувати:

Віддам себе. Віддам усе спокійно,
Але попрошу одного в природи:
Лиши мені цвіт папороті в серці,
Неторканий, святий, мов у легендах.
Лиши його мені.
Лиши... .

Вірш передає трагізм становища митця, коли відстоювання естетичної незалежності, свободи творчості наражається на перепони, які заважають мислити нестандартно, викривлюють усе осмислене, особистісне, затьмарюють світло, що пробивається з глибин серця. Такий драматизм, що беззаперечно наявний в ідейно-естетичному каноні шістдесятників, Т. Масловська пояснює «трагічною невідповідністю реальних суспільних обставин намірам особистості...» [7, с. 33]. У наведених вище рядках знаходить підтвердження й узагальнення Галини Гордасевич: «Українські письменники були так чи інакше репресовані...» [15, с. 139], навіть якщо це не проявлялось у якихось очевидних насильницьких заходах.

Не лише в цих, а й багатьох рядках інших творів С. Шумицького, як і в процитованих вище рядках поезії Ю. Стадниченка, помітна інтровертність, спрямованість творчої уваги на те, як реагує внутрішній, духовний світ на зовнішні, соціальні стимули та подразники. Такий погляд у самого себе Л. Тарнашинська розглядає як домінуючу рису національного українського характеру, наголошуючи, що вісью ставлення до життя стає «трансцендентність», якась ідея чи ідеал «на межі реального й нереального, справдешнього й зумисного, вигаданого» [12, с. 21], неусвідомлена, ірраціональна туга за далеким і незвіданим.

У медитаційних рядках поезії С. Шумицького відчутний внутрішній зв'язок художнього голосу митця з його реальною життєвою позицією, морально-світоглядними переконаннями, не позбавленими ілюзій, але наповненими внутрішнім пафосом, глибина якого сягає етнобудівничої природи слова у творчому дискурсі митця. Стає помітною закономірність вивільнення його індивідуальності від одіозних ідеологічних догм. Діалектика громадського, особистісного й суспільного

не заперечується, проте поетичне переживання авторського «я» позбавляється фарисейства, індивідуальні риси художнього мислення набувають неповторності, про що Т. Масловська говорить як про «посилення особистісного начала», канонічно притаманного шістдесятникам. У свідомості митця відбувається взаємодія реального та уявного світу, посилюється особистісне начало, митець стає спроможним відтворити складності навколишнього світу й по-своєму естетично його змодельовати [7, с. 35–36], виразити концепт домінування єдиного духовного начала над різноманітним індивідуальним.

Спостерігаємо накопичення критичної маси обставин, що Григорій Касьянов пояснює як «процес взаємного відчуження» митця і держави, коли держава, намагаючись зберегти свою ідеологічну цілісність, штовхала «інтелігенцію на дисидентство» [17, с. 187], а також ту межу, коли офіційно лояльний конформізм митця починає витримувати щодо політики певну дистанцію, сягаючи нонконформізму, коли владні ідеологічні структури провокують особистість стати дисидентом репресивного типу. Після появи медитації «Цвіт папороті» твори С. Шумицького почали друкувати все рідше й рідше, поет готував нову збірку, рукопис якої загинув разом із ним.

Зважимо, що на початку 70-х років ХХ ст., як зазначає «Історія української літератури ХХ століття», коло «магістральних тем» було порівняно невеликим: «робітнича», «ленінська», «науково-технічної революції», «воєнна» «інтернаціоналізму», «сільська», «природи», «любові» тощо [18, с. 23–24]. Прояв кількох із них у творчості С. Шумицького ми вже простежили. Розглянемо ще деякі.

Поет, працюючи журналістом, часто спілкувався з різними людьми, прагнув зрозуміти їхні почуття, переживання, на основі таких спостережень створював неповторні людські образи. Триптих «Лист» цікавий своїми зоровими картинками. Перша – у засипаному снігами селищі в сибірській тайзі сержант отримав листа від матері. Друга – з листа дізнається, що погода в рідному селі дощова і що «сусідка Шура вийшла заміж, як цвіли сади». Відцвіли сади, а разом з ними й надія на майбутнє подружнє життя з коханою дівчиною, яке в уяві солдата асоціювалося з квітучим садом. Його тяжкі переживання передані дуже стримано, але динамічно: спочатку через думки, а потім у мовчазному русі сержанта по казармі:

Він листа перечитав старанно,
По казармі мовчазний ходив...
В цьому році надзвичайно рано
На Україні відцвіли сади [1, с. 24].

Психологічне навантаження автор концентрує на зовнішній стороні зорового образу, яку Євген Адельгейм трактує, зважаючи, що видимість «у поезії завжди умовна й цілком залежить від природи слова, звернутого ... не до безпосереднього відчуття, а до спогаду про нього» [19, с. 46].

Увагу в поезії «Звуки» [5, 48] привертає зосередження С. Шумицького на відчуттях ліричного героя, який вночі відчуває, що кімната наповнюється музикою Шопена. Її звуки пронизують його вразливу душу глибоким стражданням. «Душа моя щемить...», бо позаемпірична у своїй драматичності мить переживається героєм як вирішальна, штовхає його на непоправне: «...з грудей назавше вирву серце». Причина стривожених почуттів героя, що наповнюють смисловою тканину твору ірраціональним, переміщуються з однієї сфери сприймань в іншу й «починають виявляти психічні стани, з цими сприйняттями безпосередньо не пов'язані» [19, с. 47], не усвідомлюється доти, поки автор не розгортає перед читачем зриму ідилічну картину:

За вікнами кружляє падолист,
Зійшлись тополі, як дівчата в змові,

І грає, грає місяць-піаніст
На струнах сяйва почуття любові [3, с. 48].

Системовизначальними для поезики вірша стали символи міфогенного та полігенного гатунків, що оприявнюють неоромантизм таланту автора, свідомість якого має гомогенізуючий тип, тобто зорієнтована на «творення однорідних, монолітних художніх явищ» [20]. Відтак почуття ліричного героя сприймаються як почуття самого автора завдяки гомогенізуючій сугестивній установці, що вказує на семіостильову ознаку диспозиції авторського мислення, відчутні «тотальні опозиції в координатах художнього світу твору» [20, с. 8–15].

Саме наявність у ліриці митця тотальних опозицій (раціональне – ірраціональне, творче – стандартне, минуле – сучасне) дозволяє нам серед офіційно дозволених тем творчості С. Шумицького, як і більшості шістдесятників, виділити домінуючу на той час робітничу тему. Безумовно, не всі поезії такої тематики мали однаково естетичну вартість, проте ідея творчої праці залишається життєствердною у своїй жертовності навіть у поезіях начебто кон'юнктурних. Наприклад, про творчу працю митця:

Немов метал кипучий бесемеру,
Остигнуть серцю праця не дає:
Ножем вона під саме серце б'є,
Бо хоче кров побачить на папері [3, с. 73].

Відчуваються пульсоритмічна напруга кожного рядка, строгість і точність кожного слова. Вражають лаконізм висловлювання, глибина думки та почуття.

Тема інтернаціоналізму в поетичному доробку С. Шумицького представлена лише поемою «Іменем революції» та віршем «Помста» (про перипетії в'єтнамсько-американської війни). Наявність «ленінської тематики» у поезії харківських шістдесятників – С. Шумицького, Р. Третякова, як і в поезіях Б. Олійника, Д. Павличка та інших поетів – пояснюється дволикістю етнопсихологізму авторських домінуючих гомогенізуючих установок як перехідного явища шістдесятництва. На певному етапі творення не всі митці могли відразу відшукати істинний «світ індивідуальної свободи» [12, с. 27].

Якщо провідною темою численних збірок того періоду є науково-технічна революція, в яких автори зосереджуються на моральному аспекті її загрозливих досягнень, віддаленні людини від етичних основ буття, що призводить до «до морального зuboжіння» [21, с. 42], то в поезіях С. Шумицького («Земля відкриває обійми», «Земля – Космос – Земля». «Пілот»), як і в поезіях подібної тематики Василя Симоненка, відчувається пантеїстична одухотвореність світу. Таємниця казкового буття збуджує емоційну увагу ліричного героя вірша «Розмах» (1967), який у «кораблі стрімкому» не відчуває тривоги, печалі, втоми, адже перед ним розкривається «безмежний простір»:

Лиш зірки набиваються в гості
І моргають мені згори...

Всесвіт асоціюється із живим організмом, розмаїтими таємницями ладу, порядку, краси, гармонії. Поет сприймає космос, мов «колиску людства», об'єкт пізнання й застосування творчих можливостей людини.

У віршах урбаністичної тематики С. Шумицький намагався відшукати щось небуденне в буденності, щось незвичайне у звичному. Лейтмотив поезії «Люботин» зосереджений на трудовому ритмі міста, його повсякденності, у якій дивним чином зливаються звукові й зорові картини:

На зорі гудуть гудки басисти,
Ожива містечко гомінке... [1, с. 8].

Його увага зосереджується на своєрідності провінційного міста, її неясних, але дорогих для місцевих жителів деталях. І якщо скористатись існуючою класифікацією малих поетичних форм, то вірш «Люботин» можна назвати лірикою особистої долі.

Поезії С. Шумицького на тему села – «Караван», «Першоцвіти», «Аеліта», «У полі» – споріднені захопленістю героями та красою хліборобської праці, яка є запорукою миру та спокою рідного краю:

Зриваю колосок і важу на долоні,
Як мирний труд моєї сторони [3, с. 39].

Узагалі ж у творчому доробку С. Шумицького домінують теми любові й природи, мистецтва. Його інтимну лірику за глибиною почуттів можна назвати інтимно-довірливою до читача, спрямованою передусім до його серця («Два крила», «Русалка», «Відцвілася вишня», «Далекій коханій», «Ти», «Поміж дерев хатина...»). Згадаймо вислів О. Білецького: «Хіба можна розумом осягнути усе, що дано відчутти серцем» (22, с. 20). Справжня любов ніколи не згасає – головний лейтмотив цих поезій. Швидко «промайнули літа», але почуття ліричного героя щодо першого кохання не змінилися, живуть у серці:

Ти дуже на першу схожа...
І все-таки ти не та [11, с. 431].

Образ негасимої любові споріднює цю поезію з відомим віршем В. Сосюри «Так ніхто не кохав».

Поезія «Знайди мене» С. Шумицького привертає увагу інтимним ліризмом, авторське «я» і «я» ліричного героя злилися воедино, відчутна природна сердечність втілення спонтанних проявів глибин підсвідомого, що виливається в передчуття-пророцтво: «я гублюся в голубих снігах», аби «проліском у березні розквітнуть» [1, с. 21]. Мабуть, так склалися життєві обставини, що серце поета почало відчувати неминучість трагічної долі, автор же переплітає в уяві реальне й казкове, видиме й невидиме: до нього «зорі падають на стіл», він радіє життю і п'є «ніким не займаний настій// Січневої морозяної ночі», бо «Надворі місяць розливає мед...» [1, с. 21].

Тонкий ліризм став провідною рисою творчості С. Шумицького, без цієї риси неможливо уявити жодної поезії митця. І навіть тоді, коли репресивні заходи щодо національно-патріотичної ідеї обумовили новий її спалах в українській літературі, пригноблене й поневолене національне почуття раптом вибухнуло з незвичайною силою ліризації в його поезії «Вірність». У плані художньої антитези розгортається схвильована розповідь: з одного боку, показані картини героїчної історії України, з іншого – животрепетна небезпечна сучасність:

А сьогодні пейзажі та обрії мирні
І кохай, і під сонцем щасливо ходи, –

але юнак не може освідчитися дівчині в коханні, бо

Тільки рідній землі присягав я на вірність
Не на день, не на два – на віки, назавжди.

Ліричний герой на допитливий погляд дівчини не може відповісти ствердно, бо його кохана іще немовлям «від'їжджала» за синє море:

Ти не бачила сліз і не бачила горя,
Що всотала у надра українська земля.
Як стогнала вона у ворожій облозі!
І на трави спадала червона роса,
З важким колоском у степу при дорозі
Виростала свята материнська сльоза [3, с. 22].

У філософських роздумах-переживаннях С. Шумицького домінує інтелектуальне начало (громадський пафос набирає особливо емоційної напруги, і в цьому – весь активний патріотизм поета, небачена сила та моральна гідність, уболівання за український народ. Утім вразливу душу митця хвилювало все, що відбувалося навколо нього, рядки поезії «Щедрість землі», сповнені любові взагалі до людства, сприймаються як гімн людині праці, бо земляни:

Талановито сіють, косять, люблять,
Злітають у міжзор'яні світи... , –

а планета настільки щедра, що «гріх на ній нездарою рости» [3, с. 45].

Морально-філософські проблеми – честь, совість, принциповість, обов'язок, вірність життєвим принципам – кореняться в поезіях С. Шумицького «Саламандра», «Розплата», «Золото». Архетип зради своїм генетичним кореням сягає в'їдливих ямбів грецького поета-воїна Архілоха. Зради не може пробачити своїй коханій ліричний герой поезії «Золото», який присвячував їй «усі пісні молодості, коли ходив з нею в осінній гай і вона «була на золото багатою». Та кохана знехтувала його любов'ю, обравши тлінні цінності в житті, і втратила «золото душі»:

А нині в тебе досить того золота,
Яке ховають по ночах у скрині,
А я, неначе в нашу ранню молодість,
У гай ходжу за скарбами й донині [1, с. 34].

Феномен перевтілення, інобуття єднає ліричну поезію С. Шумицького «Саламандра» з викривальними образами аморальних місцевих чиновників-бюрократів із поеми Р. Третьякова «Пушкінський в'їзд у Харків» [25, с. 15–27]. Монолітні «я» ліричного героя та «я» автора, рядки сповнені рішучості:

Палю я на вогні, палю очима
І фото, і себе, й свою брехню...

Психологізм автора став відвертим, різким: «зможу розлюбить і – розлюблю», проте поет розуміє, що «спогадів, на жаль, ніколи не спалю», навіть «вогонь душі не очищає» і тоді:

Як спогад образ твій над полум'ям зринає,
І ти сама виходиш із вогню [11, с. 456].

Ліричний герой поезії «Розплата», тридцятирічний юнак, знаходиться в лікарні: «смерть кружля над чоловіком в ліжку», душевні боріння не дають йому померти спокійно, він ще багато не встиг довершити в житті, шкодує, що в нього немає сина, який би «ймення батька у ділах зберіг», і помирає, не знаючи, що «десь далеко саме в цю хвилину», ошукана ним жінка:

В нестерпних муках народила сина,
Та прізвище не батькове дала [3, 52].

Тема мистецтва охоплює широке коло лірики С. Шумицького і цим споріднює її з поезіями інших шістдесятників. Кращі твори цієї тематики – «Веснянка», «Вийде книжка», «Звуки», «Знайди мене», «Пісня серця мене», «Поет», «Остання облога», «Крапля», «Щастя». Різні за своїми жанрово-стилістичними особливостями поезії С. Шумицького об'єднують з іншими шістдесятниками ідея визначальних моральних принципів та художньо-філософських орієнтацій мистецтва, на перший план виходить мотив чесної, здатної за себе постояти поезії. Значно пізніше Р. Третяков скаже:

А я стою за тексти мужні:
Хвала – так щира, бій – так бій.
Слова – оголені і пружні –
Рідня поезії моєї [25, с. 38].

Літературознавець Михайло Гетьманець, висвітлюючи окремі течії й угруповання модернізму в статті «Деякі питання теорії літератури», зазначав: «При всій ідейно-художній і стильовій специфіці кожного із них вони мали певну світоглядну і соціокультурну спільність. Усім їм притаманні відчуття дисгармонії світу, протести проти антигуманних відносин і несвободи митця, неприйняття існуючого мистецтва» [26, с. 174].

Сповненим поваги й тонкого душевного тепла поезії С. Шумицького про природу, кращі з них – «Дорога», «Першоцвіти», «Двобій», «На Дінці», «Голубінь». Рядкам останньої надає особливої інтимності, ідилічності оповідна диспозиція розповідача. Пізнього вечора юнак, співаючи пісню, проходив над «річковими водами», сподіваючись зустріти дівчину з «голубими косами», а перед ним розкривається чарівний краєвид, у якому переплітаються реальне й фантастичне, і сам всесвіт уособлюється:

Місяцем освітлені,
Верби стали синіми
І стоять, як виткані
З голубого інею...
З росами повінчана,
Синь тече покосами [1, с. 15].

Допитливо-захоплююча радість пронизує рядки поезії «Ніч над лісом» іншого харківського поета-шістдесятника О. Юрченка, в уяві ліричного героя поєднуються зорі та верхівки сосен, що символізують своєрідний авторський опис природного явища грози:

Скільки радості поміж грозами
Знов збирається угорі!
Де ж ті бурі? Для чого роздано
Кожній сосонці по зорі? [27, с. 3].

Можна навести безліч інших прикладів на підтвердження того, що у творах поетів-шістдесятників Харківщини, таких різних за манерою віршування, є спільна риса – особливий ліризм, що поєднує їх із тією лінією української поезії, яку виокремив натхненник шістдесятників Іван Світличний, започаткувала Ліна Костенко і яка розвинена Іваном Драчем та Миколою Вінграновським. Попри будь-які ієрархії та послідовності поряд з їх видатними іменами можна поставити прізвища С. Шумицького, Р. Третякова, Ю. Стадніченка, О. Юрченка, К. Балабухи, О. Харченка, а згодом – В. Голобородька, М. Воробйова, які не існували паралельно основній течії шістдесятництва, а стали її невід'ємним струменем. Саме ця течія, «кардинально міняючи теми, стиль, літературну техніку, змінювала й саме уявлення про літературу, її призначення, її можливу роль у суспільному житті...» [2, с. 8].

У свою чергу, традиції С. Шумицького, Р. Третьякова, Ю. Стадниченка найвідчутніше відлунили у творчості наймолодшого покоління харківських поетів (А. Перерви, Л. Томи, І. Перепеляка, В. Шейка), яких услід за поетами Київської школи з повним правом можна назвати «постшістдесятниками». Вони, як цілком правомірно зазначила Л. Тарнашинська, пішли далі, ніж їхні попередники, які «відстоювали Словом – через протест і бунт – самоцінність людського життя, виокремлюючи індивідуальні «я» із знеособленого «ми» та ставлячи людину в життєвий та естетичний центр світобудови... вони пішли глибинніше, власним шляхом інтуїтивного осягнення божественної суті всього суцього, при цьому розсуваючи товщу віків та руйнуючи нашарування канонів – отже, продовжуючи процес, розпочатий шістдесятниками» [28, с. 28–29].

Збірка віршів А. Перерви «Живіть, жита» засвідчує тяжіння автора до народнопісенних, лірико-музичних творчих джерел. І це позначилося на інтонаційному звучанні образів, на ритмомелодиці, на звуковій організації віршів. Наприклад, Анатолію Перерві притаманні емоційні образи, поетичні асоціації. Поет шукає точних художніх подробиць і психологічних деталей, використовує жанр мініатюр, де провідна думка набуває афористичності, а заключні рядки – смислового навантаження, як в однойменній поезії збірки «Живіть, жита»:

Живіть, жита!
Усе воно по колу:
Жнива і засів, злива і проміння...
Із літа в літо переллється колос,
Як віра –
з покоління в покоління [29, с. 24].

У науці про літературу питання канону українських письменників-шістдесятників дуже проблематичне. Насамперед тому, що багатозначне саме поняття канону – існує естетичний, ідейно-художній, ієрархічний і т. д. Саме останній запропонувала, наприклад, Оксана Пахльовська, розглянувши у своїй праці «Українська літературна цивілізація» (італійською, 1998) весь корпус української літератури від давнини до кінця ХХ століття. Канон шістдесятників, послідовно дотримуючись принципів історико-ідеологічної методології, вона подає в такій послідовності: Л. Костенко, В. Стус, І. Драч, М. Вінграновський, В. Симоненко, Д. Павличко (поезія), Григор Тютюнник, В. Шевчук, Є. Гуцало, В. Дрозд, П. Загребельний, В. Земляк, О. Гончар (проза).

Можна погоджуватися з нею, можна заперечувати, але наше завдання інше – спробувати вибудувати канон поетів-шістдесятників Харківщини. За основу беремо визначення Т. Гундорової: «Канон за своєю суттю явище арифмоване (стверджувальне), себто в найзагальнішому філософському сенсі він утворює певну культурну ідентичність і при цьому становить інструмент ідентифікації» (30, с. 20), на що ми, власне, і спиралися. Після ретельного аналізу (заслуговує окремої публікації) ми вибудовували канон українського письменства модерністів-шістдесятників Харківщини в такій послідовності: В. Мисик, І. Вирган, І. Муратов (старше покоління); Р. Третьяков, С. Шумицький, Ю. Стадниченко (молоде покоління) – протестна меншість; Б. Чичибабін, О. Марченко, К. Балабуха, О. Юрченко (поміркована конформістська більшість); І. Перепеляк, Л. Тома, А. Перерва – постшістдесятники, продовжувачі традицій протестної меншості.

Крім того, ми зробили спробу вибудувати естетичний канон поетів Харківського регіону Слобожанщини шляхом виявлення типологічної спорідненості ідейно-естетичних позицій лірики С. Шумицького порівняно із творами митців старшого покоління та молодими його сучасниками. У результаті дійшли переконавання, що в основу ліричної системи шістдесятників як старшого, так і молодшого покоління покладені: 1) якісний особистісний прояв суб'єктивного філософського начала; 2)

емоційна напруга почуттів, керована мінливою настроєністю, що позначена мірою заангажованості митців і здатністю їх зробити сміливий стратегічний вибір; 3) естетика переживання, що залежить від інтенсивності етико-естетичної гармонії самого митця; 4) пошуки нового світобачення у традиційних (не лише для української літератури) формах і водночас повернення до міфологічної свідомості; 5) драматичне відстоювання свободи творчості у процесі долання як зовнішніх, так і внутрішніх перепон, що заважають мислити нестандартно, затьмарюють духовне світло, що пробивається з глибин серця; 6) інтровертність, спрямованість творчої уваги на те, як реагує внутрішній, духовний світ на зовнішні, соціальні стимули та подразники; 7) намагання спонукати, спровокувати читача до співтворчості за допомогою парадоксальності художніх образів, що збуджує в людині здатність «згадувати» символічну картину світу.

Деякі положення пропонованого канону перегукуються з творчими принципами поетів Київської школи, які визначає Т. Масловська [31], що цілком природно, адже об'єкти дослідження мають спільне підґрунтя. Вона, щоправда, стверджує, що творчість групи цих поетів нонконформістів «не підлягає жодним ідеологічним канонам або схемам», але, по-перше, ми взагалі не говоримо про ідеологію, а по-друге, принципи й канони можуть, залежно від їх розуміння, ставати як антонімами, так і синонімами.

Емоційна напруга почуттів, прояв глибинної настроєвості та переживання більш стримані у представників старшого покоління харківських шістдесятників – І. Муратова, В. Мисика, дещо інтенсивніше вони проявляються в поезіях І. Виргана. Більш відверте емоційне напруження почуттів помітне в ліриці представників молодшого покоління – Р. Третьякова, С. Шумицького, Ю. Стадниченка, О. Марченка, К. Балабухи, О. Юрченка. Їхні твори пройняті елементами філософічності, як і в представника старшого покоління В. Мисика, проте в їхніх поезіях відчутний різний прояв сприйняття і ставлення до людської душі, етико-естетичних цінностей.

С. Шумицького, як і його соратників по перу Р. Третьякова та Ю. Стадниченка, виокремлюють з-поміж сучасників підвищена емоційність, глибока задушевність, суб'єктивна схвильованість, у їх переживаннях помітна динамічна зміна настроєвості залежно від соціально-історичної детермінованості осмислення сутності людського буття, сердечні естетизовані переживання митців спрямовані на витворення нової духовної дійсності, але розбудованої за вічними законами краси та етичної гармонії, що пронизують століття.

Зробимо основні узагальнення. Лірика С. Шумицького виразно втілює найоригінальніші ознаки творчої особистості: тонкий дослідницький психологізм, екзистенційно-онтологічний, мінливий ліризм, філософічність і мужня відвертість, лаконізм і точність вислову. Серед різноманітності тем ліричної спадщини поета вирізняються найбільш вагомими – кохання, природа, мистецтво. Всеохоплююча тема всього творчого доробку митця – тема дослідження людської душі в різних її проявах. Духовний космос С. Шумицького – це жива і динамічна екзистенція пізнання й застосування творчих можливостей людини.

В основі творчої манери митця – персоніфікація. Елегійний сум став провідною ознакою авторського усвідомлення невлаштованості світу. Він тонко відчував злободенність, умів помітити й дослідити потреби людської душі, спрямувати розум людини на вирішення складних філософсько-естетичних моральних проблем. Кращі ліричні твори поета, як і його ім'я, безумовно, заслуговують на почесне місце у каноні українських шістдесятників не лише Харківщини.

Насамкінець процитуємо вірш, який не потребує коментарів. Знайдений він у записнику Л. Томи й написаний у день народження С. Шумицького через двадцять років після його загибелі:

Не треба
Слави Станіславу,

Весна усміхнена, як він.
І тонуть в голубих заплавах
Сріблясті обриси хмарин.
А він у пальтечку затертім,
Під руку з вітром молодим
Іде, як є,
Назустріч смерті,
Яка не владна
Вже над ним.

В КАНОНЕ ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ

В. М. Кривенчук, соискатель

Сумський державний університет,
ул. Римського-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина
E-mail: pwasdsqefdgh@mail.ru

Стаття посвячена життю і творчості поета-шестидесятника Станіслава Шумицького, рано і трагічно загиблого з цього світу, а в споминах співвітчизників і своїх творчих спадкоємців залишився сміливим новатором з тонким відчуттям злободневності, умінням помітити і відобразити потреби людської душі, сконцентруватися на вирішенні складних філософсько-естетических і моральних проблем. Доказується, що ліричні твори митця заслуговують більш уважливого вивчення до його літературної спадщини. Крім того, в статті зроблено спробу визначити ідейно-естетическі риси, загальні для поетів-шестидесятників Харківського регіону Слобожанщини, які можна вважати для них канонічними. Зроблено висновок, що літературні досягнення, як і ім'я Станіслава Шумицького, заслуговують почесного місця серед шестидесятників неформалів не тільки Харківщини.

Ключові слова: поезія, жанри, теми, спектр творчих пошуків шестидесятників, канон.

IN THE CANON OF THE SIXTIES

V. M. Krivenchuk, Competitor

Sumy State University,
2, Rymskogo-Korsakova St., 40007, Sumy, Ukraine
E-mail: pwasdsqefdgh@mail.ru

The article is devoted to the life journey and legacy of the outstanding poet of the sixties Stanislav Shumytskyi. Though he left this world tragically and too early, he still lives in his poetry and the memories of his compatriots as a courageous innovator with the highest sensibility to current concerns and the ability to notice and reflect the exigencies of a human nature focusing his efforts on solving complicated philosophical, aesthetical and moral issues. It is argued that the poetry of this literary artist deserves more attention of the scholars. Moreover, there is an attempt to distinguish ideological and aesthetical features common for the poets of the sixties from the Kharkiv region of Slobozhanshchyna that can be regarded as canonical for them. It is concluded that the best literary works as well as the name of the poet will surely find their place of honor among the nonconformists of the sixties not only from the Kharkiv region.

Keywords: poetry, genres, themes, range of creative searches, poets of the sixties, the canon.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумицький С. Ознаки вірності / С. Шумицький. – Харків, 1963. – 85 с.
2. Тарнашинська Л. Ліна Костенко: «Я вибрала Долю сама»: бібліографічний посібник / Л. Тарнашинська. – К., 2002. – Вип. 3. – 60 с.
3. Шумицький С. Сорок ударів серця / С. Шумицький. – Харків, 1966. – 78 с.
4. Лавріненко Ю. Зруб і парости / Ю. Лавріненко // Сучасність. – Балтимор-Торонто, 1997. – 752 с.
5. Стадніченко Ю. Дарувати людям натхнення / Ю. Стадніченко // Прапор. – 1971. – № 17. – С. 90–92.
6. Шумицький С. Герої приходять у пісню / С. Шумицький. – Харків, 1971. – 48 с.
7. Масловська Т. Ще раз про шістдесятництво / Т. Масловська // Слово і час. – 1999. – № 11. – С. 33–57.
8. Іванисенко В. Що таке лірика: бесіди про художню літературу / В. П. Іванисенко. – К., 1963. – 58 с.
9. Тарнашинська Л. Простір «авторського існування» в інтерпретації Василя Стуса / Л. Тарнашинська // Актуальні проблеми української літератури і фольклору: науковий збірник; ред. С. Мишанич та ін. – Донецьк, 2001. – Вип. 6. – С. 144–150.
10. Тарнашинська Л. Ірина Жиленко «Я так люблю життя земне!»: бібліографічний нарис / Л. Тарнашинська. – К., 2001. – Вип. 2. – 35 с.
11. Слобожанська муза: Антологія любовної лірики XVII–XX століть. – Харків, 2000. – 839 с.

12. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва / Н. Зборовська // Слово і час. – 2001. – № 12. – С. 26–42.
13. Стадниченко Ю. В океані нескінченності: лірика / Ю. Стадниченко. – Харків, 1965. – 44 с.
14. Тарнашинська Л. Художня галактика Валерія Шевчука: Постаць сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури / Л. Тарнашинська. – К., 2001. – 244 с.
15. Гордасевич Г. Твої люди, Україно, діти / Г. Гордасевич // Березиль. – 1993. – № 9–12. – С. 129–141.
16. Черевченко А. Трава забвения / А. Черевченко [електронний ресурс] // ІМНОclub – Територія особих мнєний. – Режим доступа : http://imhoclub.lv/ru/material/trava_zabvenija/ctime/6.
17. Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років / Г. Касьянов. – К., 1995. – С. 32, 187.
18. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн. / ред. В. Дончик. – К., 1998. – Кн. 2. – 458 с.
19. Адельгейм С. Естетичний трактат Івана Франка і проблеми психології творчості / Адельгейм С. // Іван Франко. Із секретів поетичної творчості. – К., 1969. – С. 3–62.
20. Кодак М. Системогенеза авторської свідомості: теорія й проблеми історії літератури / Микола Кодак // Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 8–15.
21. Діалектика художнього пошуку: Літературний процес 60–80-х років / ред. В. Дончик. – К., 1989. – 318 с.
22. Білецький О. Двадцять років нової української лірики: літературно-критичні статті / О. Білецький. – К., 1990. – С. 17–44.
23. Козак М. Кризь боління і боріння / М. Козак // Слобожанщина. – 2000. – № 14. – С. 181–183.
24. Дністровий О. Ознаки вірності / О. Дністровий // Літературна Україна. – 1967.
25. Третьяков Р. Портрети: Книга віршів і поем / Р. Третьяков. – Харків, 1967. – 99 с.
26. Гетьманець М. Деякі питання нової літератури / М. Гетьманець // Слобожанщина. – 2000. – № 14. – С. 173–180.
27. Юрченко О. Лебедина крила / О. Юрченко. – Харків, 1966. – 78 с.
28. Тарнашинська Л. «Епоха світання» постшістдесятників: Поезія Віктора Кордуна на лезі «між» / Л. Тарнашинська // Слово і час. – 2002. – № 1. – С. 27–34.
29. Перерва А. Живіть, жита / А. Перерва. – Харків, 1978. – 63 с.
30. Гундорова Т. Літературний канон і міф / Т. Гундорова // Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 15–24.
31. Масловська Т. Поети Київської школи / Т. Масловська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2011. – № 2. – С. 76–79.

LIST OF REFERENCES

1. Shumytskyi S. Signs of fidelity / S. Shumytskyi. – Kharkiv, 1963. – 85 p.
2. Tarnashynska L. Lina Kostenko: "I have chosen my Destiny myself": Bibliographic survey / L. Tarnashynska. – K., 2002. – Vol. 3. – 60 p.
3. Shumytskyi S. Forty heartbeats // S. Shumytskyi. – Kharkiv, 1966. – 78 p.
4. Lavrinenko Y. Stub and springs // Suchasnist / Y. Lavrinenko. – Baltymor-Toronto, 1997. – 752 p.
5. Stadnychenko Y. Give people inspiration / Y. Stadnychenko // Flag. – 1971. – № 17. – P. 90–92.
6. Shumytskyi S. Heroes come in song / S. Shumytskyi. – Kharkiv, 1971. – 48 p.
7. Maslovska T. About the sixties one more time / T. Maslovska // Slovo i chas. – 1999. – № 11. – P. 33–57.
8. Ivanysenko V. What is lyric: talks about fiction / V. P. Ivanysenko. – K., 1963. – 58 p.
9. Tarnashynska L. Space of the "author's of existence" in the interpretation of Vasyl Stus / L. Tarnashynska // Actual problems of Ukrainian literature and folklore: Scientific Journal; ed. S. Myshanych and others. – Donetsk, 2001. – Vol. 6. - P. 144–150.
10. Tarnashynska L. Iryna Zhylenko "I love my mortal life so much": Bibliographic survey / L. Tarnashynska. – Vol. 2. – K., 2001. – 35 p.
11. Slobozhanska muza: Anthology of love poetry of the XVII–XX centuries. – Kharkiv, 2000. – 839 p.
12. Zborovska N. The stylistic portrait of the sixties / N. Zborovska // Slovo i chas. – 2001. – № 12. – P. 26–42.
13. Stadnychenko Y. In the ocean of the infinity: Lyrics / Y. Stadnychenko. – Kharkiv, 1965. – 44 p.
14. Tarnashynska L. The artistic galaxy of Valeriy Shevchuk: The figure of the contemporary Ukrainian writer on the background of the West European literature / L. Tarnashynska. – K., 2001. – 244 p.
15. Hordasevych G. Your people, Ukraine, children / G. Hordasevych // Berezil. – 1993. – № 9–12. – P. 129–141.
16. Cherevchenko A. Grass of oblivion / Aleksandr Cherevchenko [electronic resource] // ІМНОclub – Territory of special opinions. – Mode of access : http://imhoclub.lv/ru/material/trava_zabvenija/ctime/6.
17. Kasyanov G. Dissenting voices: the Ukrainian intellectuals in the resistance movement of the 1960-80's / G. Kasyanov. – K., 1995. – P. 32, 187.
18. History of Ukrainian literature of the XX century: In 2 volumes. / Ed. V. Donchyk. – K., 1998. – Vol. 2. – 458 p.
19. Adelheym E. Aesthetic treatise of Ivan Franko and problems of the psychology of creativity / E. Adelheym // Ivan Franko. From the secrets of poetic creativity. – K., 1969. – P. 3–62.
20. Kodak M. Systematic genesis of the author's consciousness: Theory and problems of literary history / Mykola Kodak // Slovo i chas. – 2001. – № 5. – P. 8–15.
21. Dialectics of artistic search: Literary process of the 60-80th years / Ed. V. Donchyk. – K., 1989. – 318 p.
22. Biletskyi O. Twenty years of the new Ukrainian poetry: Literary critiques / O. Biletskyi. – K., 1990. – P. 17–44.
23. Kozak M. Through sufferings and struggles / M. Kozak // Slobozhanshchyna. – 2000. № 14. – P. 181–183.

24. Dnistroyi O. Signs of fidelity / O. Dnistroyi // Literary Ukraine. – 1967.
25. Tretyakov R. Portraits: Book of verses and poems / R. Tretyakov. – Kharkiv, 1967. – 99 p.
26. Hetmanets M. Some aspects of the new literature / M. Hetmanets // Slobozhanshchyna. – 2000, № 14. – P. 173–180.
27. Yurchenko O. Swan wings / O. Yurchenko. – Kharkiv, 1966. – 78 p.
28. Tarnashynska L. “The era of the dawn” of the post-sixties poets: Poetry of Viktor Kordun on the blade “between” / L. Tarnashynska // Slovo i chas. – 2002. – №1. – P. 27–34.
29. Pererva A. Live, rye / A. Pererva. – Kharkiv, 1978. – 63 p.
30. Hundorova T. Literary canon and myth / T. Hundorova // Slovo i chas. – 2001. – №5. – P. 15–24.
31. Maslovska T. Poets of the Kyiv school / T. Maslovska // Scientific herald of the International Humanitarian University. – 2011. – №2. – P. 76–79.

Надійшла до редакції 2 лютого 2016 р.